

Kapitalizm ve İktisadi Adalet: Kirzner'in Perspektifi

Adem Levent*

Öz

Avusturya iktisat okulunun 1970 sonrası en önemli temsilcilerinden biri olan Kirzner, girişimci keşif teorisiyle dikkatleri üzerine çekmiştir. Kirzner'a göre girişimcinin asıl karakteri başlangıç koşullarında atıl fırsatları ortaya çıkarma yeteneğidir. Bu yetenek, "girişimci keşif eylemi" olarak adlandırılır. Girişimci keşif eylemi, kişinin maliyetsiz olarak elde edilebilen bir kazancın farkına vardığı eylemdir. Bu eylem neticesinde saf girişimci kârı elde edilir. Saf girişimci kârı, keşfedilen ve maliyetsiz olarak elde edilebilen kazançtır. Elde edilirken başkalarına zarar verilmediğinden de meşrudur. Kapitalist sistemin işleyişi, söz konusu saf girişimci kârına dayanır. Dağıtımçı adalet taraftarı düşünürler, girişimci kârını tam olarak anlamadıkları için kapitalist sistemi adaletsizlik ve ahlâksızlıkla suçlarlar. Girişimci keşif eylemi ve bu eylemden doğan saf girişimci kârının bilinmesi, kapitalizm ve dağıtımçı adaletle ilişkin tartışmalara yeni bir bakış açısı getirmektedir. Bu çalışma Kirzner'in kapitalizme ve dağıtımçı adaletle yönelik düşüncelerini irdelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kirzner, Girişimci Keşif Eylemi, Dağıtımçı Adalet, Bulucu-Koruyucu Etik.

Capitalism and Economic Justice: Kirzner's Perspective

Abstract

Kirzner, one of the most prominent representatives of the Austrian school of economics since 1970s, attracted attention with his theory of entrepreneurial discovery. According to Kirzner, the main characteristic of the entrepreneur is the ability to discover opportunities that are latent in initial conditions. This ability is referred to as "entrepreneurial discovery action". Entrepreneurial discovery action is realizing a profit that can be obtained without any cost. As a result of this action, pure entrepreneurial profit is obtained. Pure entrepreneurial profit is the profit obtained from the discovered and cost-free gains. It is also legitimate because it does not harm others when obtained. The functioning of the capitalist system relies on this pure entrepreneurial profit. Advocates of distributive justice, lacking a complete understanding of entrepreneurial profit, accuse the capitalist system of injustice and immorality. Awareness of entrepreneurial discovery action and its pure entrepreneurial profit brings a new perspective to the discussions on capitalism and distributive justice. This study examines Kirzner's thoughts on capitalism and distributive justice.

Keywords: Kirzner, Entrepreneurial Discovery Action, Distributive Justice, Finder-Keeper Ethics.

*Doç. Dr. | Bursa Uludağ Üniversitesi | ademlevent@uludag.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1683-6107 | DOI: 10.36484/liberal.1435265
Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 29, Sayı:114, Bahar 2024, ss. 1-19.
Gönderim Tarihi: 11 Şubat 2024 | Kabul Tarihi: 28 Mayıs 2024

Giriş

Avusturya iktisat okulu, özelde iktisadî düşünceye genelde de düşünce tarihine önemli katkılar yapmış bir gelenektir. Öncülük ettiği “marjinalist devrim”le Adam Smith’in “doğal özgürlük sistemi”ni 19. yüzyıl sonlarında yeniden diriltmiş, değer ve bölüşüm sorununun çözülmesine büyük katkıda bulunmuş, metodolojik bireycilik ile yöntem tartışmalarını derinleştirmiştir (Acar, 2010: 203-204). Birinci Dünya Savaşı sırasında iktisadi teoride en ileri fikirleri ifade eden Avusturya iktisat okulu, iki savaş arası dönemde hızlı bir düşüş yaşamıştır. 1920’lere gelindiğinde İngilizce konuşulan dünyada Alfred Marshall’ın fikirlerinin yaygınlaşması, hesaplama tartışmalarında Léon Walras’ın matematiksel genel denge yaklaşımının İngilizce konuşulan dünyaya ithal edilmesiyle bu çerçeveyi kullanan sosyalist iktisatçıların baskınlığını artırması (Salerno, 2010: 3) ve 1930’larda çoğu bilim insanının Viyana’dan göç etmesiyle (Boettke, 2022: 788) Avusturya iktisat okulunun etkisi azalmıştır. Bu durum 1970’lerde değişmeye başlamıştır.

1970’li yıllarda iktisat biliminin yeni çekim merkezi Amerika’da Ludwig Lachmann, Murray Rothbard ve Israel M. Kirzner’in katkıları ile Avusturya iktisat okulunda bir canlanma görülmüştür. Söz konusu üç yazarın fikirleri arasında bir homojenlik görülmemekle birlikte, üçlünün Avusturya iktisat okuluna yeni bir soluk kazandırdığına ilişkin fikir birliği mevcuttur. Lachmann, planlara dayanan insan eylemi, heterojen sermaye malları, radikal öznelcilik ve hermenötik iktisat perspektifiyle neoklasik iktisada karşı çıkarken Rothbard, Misesçi praksiyolojik çizgide anarko-kapitalizm savunusu yapmıştır. Kirzner ise girişimci keşif teorisiyle dikkatleri üzerine çekmiştir.

Lachmann ve Rothbard’a nazaran Kirzner, Avusturya iktisat okulu ile neoklasik iktisat arasında 20. yüzyılın ilk yarısı boyunca oluşan mesafeyi¹ kapatmaya çalışan dengeleyici ve rekabetçi bir girişimci teorisi sunmuştur. Başka bir deyişle Kirzner, girişimci teorisiyle Avusturya iktisat okulunun 1930’lu yıllarda Ludwig von Mises ve Friedrich A. Hayek’le başlayıp güçlü şekilde devam eden neoklasizme muhalif yönünü esneterek ana akıma² dâhil olma peşindedir. Aynı zamanda girişimci keşif teorisiyle kapitalist sistemi iktisadi adalet açısından ele alarak girişimci kazancını veya kârını meşru görmüştür.

1 Avusturya iktisat okulunun JEL kodlarındaki kategorisi, 1925’ten önce neoklasik teori başlığı altında ele alınırken 1950 sonrası dönemde heterodoks teori biçimindedir (Boettke, Coyne ve Newman, 2016: 200).

2 Çalışma boyunca ana akım, ortodoksi ve neoklasizm kavramları aynı anlamda kullanılmıştır. Elbette bunların farklı olduğuna ilişkin tartışmalar mevcuttur (Colander, Holt ve Rosser, 2004; Dequech, 2007; Hodgson, 2021). Ancak neoklasizm disiplinindeki baskınlığını hâlâ korumaktadır. 1945 sonrası neoklasizmin model kurmadaki başarısı ve baskınlığı (Bachouse, 2000: 31), Avusturya iktisat okulunu ana akımın veya ortodoksinin dışına itmiştir.

Söz konusu yaklaşımıyla kapitalizme yönelik felsefi eleştirilere iç görülü cevaplar üretmeye çalışmıştır.

Genelde Avusturya iktisat okulu mensupları, klasik liberal geleneğe uygun olarak kapitalizm kavramını kullanmaktan imtina ederlerken Kirzner, ilgili kavramı çalışmalarının temel problematiği yapmaktan çekinmemiş ve girişimci keşif faaliyetleriyle kapitalizmin destekleneceğini iddia etmiştir. Bu bakımdan Kirzner'in terminolojisinde kapitalizm kavramına yer verilmiştir. Elbette Kirzner'in düşüncesinde kapitalizmin bir kavram olarak tek başına irdelenmesi anlamlı değildir. Kapitalist sistem; girişimci keşif faaliyetleri, bireylerin koordinasyona yönelen kararları ve iktisadi adaletle birlikte incelenmiştir. Bununla beraber Kirzner'in girişimci teorisine ilişkin çalışmalar oldukça yaygınken (Butos ve Boettke, 2002; Douhan, Eliasson ve Henrekson, 2007; Klein ve Briggeman, 2010; Ramoglou, 2021) bu teoriden yola çıkarak geliştirdiği kapitalizm savunusuna (Lewin, 2002) ve iktisadi adalete dair fikirleri (Burczak, 2002) yeterince ele alınmamıştır.

Elinizdeki çalışmada Kirzner'in girişimci teorisi, kapitalist sistem ve iktisadi adalet bağlamında irdelenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla çalışmanın ana motivasyonu, kapitalist sistemin iktisadi adaletsizlik ürettiğine ilişkin eleştirilerin Kirzner'in girişimci teorisiyle savuşturulup savuşturulamayacağını analizini yapmaktır. Bir ön tespit olarak şu söylenebilir: Kirzner'in girişimci keşif faaliyetlerine dayanan kapitalizm savunusu, kapitalist sistemin nasıl çalıştığına ilişkin önemli iç görüler sunmaktadır. Ancak bu sistemin nasıl ortaya çıktığına yönelik detaylı düşünceler içermez ve kapitalizmi sadece sonuçlar üzerinden değerlendirir. Haliyle bu durumda Kirzner, kapsamlı bir kapitalizm analizi sunmamış olur.

Kirzner'in iddialarının anlaşılması için bu çalışma şu şekilde organize edilmiştir. Öncelikle kapitalizm kavramının, 20. yüzyıl iktisat teorisindeki algılanışı incelenmiştir. Daha sonra, Kirzner'in girişimci keşif yaklaşımına yer verilerek buradan iktisadi adalete dair fikirlerine geçilmiştir. Ayrıca çalışmanın satır aralarında kaçınılmaz bir şekilde Kirzner'in girişimci teorisiyle birlikte Joseph A. Schumpeter'in girişimci teorisine de yer verilmiştir.

Kapitalizm ve 20. Yüzyıl İktisat Teorisi

Klasik liberal geleneği takip eden iktisatçılar, genellikle kapitalizm kavramını kullanmaktan pek hazzetmezler. Bu gelenekte kapitalizm kavramı yerine piyasa ekonomisi ifadesi tercih edilir. Örneğin, klasik liberal geleneğin 20. yüzyıldaki güçlü temsilcisi Mises (2008: 268), kapitalizm kavramı yerine

piyasa ekonomisi terimini kullanmanın daha uygun olacağını düşünmüştür. Ona göre kapitalizm kavramı, yıpranmış ve yanlış isimlendirilmiş bir terimdir. Mises'in belirttiği bu durum, klasik liberal geleneğin dışındaki ana akım iktisatçılarca da benimsenmiştir. Çünkü ana akım iktisat biliminin 20. yüzyıldaki tecrübesi bu kabulü neredeyse zorunlu hale getirmiştir.

İktisat bilimi, 20. yüzyılın 1940 ve 1990 yılları arasında büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Disiplinin merkezi, İngiltere'den Amerika'ya kayarken disiplin giderek teknikleşmiştir. Sezgisel olmayan ve öğrenmesi oldukça güç olan matematiksel analitik teknikler, disiplin içinde büyük kabul görmüştür. Formalizm (Blaug, 2003) olarak değerlendirilen bu durum neticesinde iktisat, giderek gündelik yaşama dokunuşunu kaybetmiş, sosyal meselelere ilgisiz kalarak daha formel ve matematiksel bir görünüme kavuşmuştur. İktisat artık teknik bir konu biçimini almıştır (Solow, 1997: 42). İktisatçılar, teknik araştırma nesnesine uygun olarak soyut ve evrensel, temsili bir bireysel aktör varsaymışlardır. Bu varsayım ile bilim yapmayı sürdürmüşlerdir. Başka bir deyişle iktisatçılar, evrensel geçerlilik iddiası olan ancak tarihsel yönü bulunmayan fayda, kıtlık, seçim ve denge gibi kavramları matematiksel araçlarla ifade edip bilimsel "kesinlik" söylemini ilerletmişlerdir. Bunun neticesinde disiplin, kapitalizm veya diğer sosyoekonomik sistemleri çözümlenmekten uzaklaşmıştır (Levent, 2020: 486-487).

Bu nedenle kapitalizm kavramı, 20. yüzyılda ana akım iktisadın dilinde kaybolmuştur. Kavramın ana akım iktisat içerisindeki yeri, iktisat ders kitaplarının giriş kısmındadır. Başka bir deyişle kapitalizm analizi, iktisadın 20. yüzyıl tecrübesi sonucunda ana akımdan dışlanmış (Yılmaz, 2001/2002: 90). Hatta iktisatçılar nezdinde kapitalizm analizi yapmak, iktisat dışında bir araştırma nesnesi seçmek veya en iyi ihtimalle sosyal teoriye ait bir akademik faaliyet yürütmektir. Bu durum neticesinde iktisat biliminin sınırları dışına çıkmaktır.

Ana akım iktisadın 20. yüzyıl tecrübesine sert eleştiriler yönelten Deirdre N. McCloskey için bu durum, aynı zamanda modern dünyanın anlaşılmasının önüne ket vurmaktadır. Çünkü McCloskey hem iktisat biliminin teknik araçlarıyla kapitalizmin anlaşılamayacağını iddia eder, hem de kapitalizmin sadece maddi boyuta indirgenerek pür iktisadi terimlerle çözümlenmesinin mümkün olmadığını söyler.

McCloskey'e göre (2019) kapitalizmin oluşumunda, sermaye ve tasarruf gerekli olmakla birlikte fikirler onlardan daha önemlidir. Sermaye birikimi, zihniyet evrimi sonucu kurumsal çerçeve içinde yaratılmıştır. Ancak sermaye birikiminin üretim araçlarının özel mülkiyet ilkesiyle güvence altına alındığı

kurumsal çerçeveyi yaratan fikirlerdir. Benzer şekilde tasarruf ancak diğer sayısız şeyle beraber gereklidir. Eşitlik, özgürlük ve adaletten oluşan liberal projenin kuzeybatı Avrupa'da "sıradan" insanları özgürleştirilmesiyle tasarruf ve sermaye sağlanmıştır. Bu bakımdan McCloskey için kapitalizm tek bir kelimeye sıkıştırılmış bilimsel bir hatadır.

Esas sorun kapitalizmi pür iktisadi terimlerle açıklamaktır. Oysa kapitalizm, burjuva "erdemleriyle" açıklanmalıdır. Burjuva sınıfına ait düşüncelerin halka yayılımı sonucu 1750 sonrası kapitalizm denen sistem ortaya çıkmıştır. Ekonomik olayların her seferinde maddi çıkarlarla açıklanması doğru değildir. Maddi açıklamaların hiçbiri, tek başına modern dünyayı açıklama gücüne sahip olamaz (McCloskey, 2013: 9). Çin, Avrupa'dan önce kitlesel ticaret, sömürü ve yatırıma sahiptir. Ticaret veya yatırım, sömürü veya kâr, her yerde eski rutinlerdir. Ancak Sanayi Devrimi çağına ve kuzeybatı Avrupa'ya özgü haysiyet ve özgürlük gibi burjuva erdemlerinin "sıradan" insanların fikirlerine yayılımıyla modern dünya kurulmuştur. Tarih, önemli olanın maddi sebepler değil, fikirler olduğunu akla yatkın kılmaktadır (McCloskey, 2013: 9).

McCloskey, modern dünyanın oluşumuna ve kapitalizmin ortaya çıkışına dair fikirleriyle 20. yüzyıl ana akım iktisat bilimi tecrübesinin dışında durmaktadır. Çünkü ana akım iktisatçılar, bırakın kapitalizmin ortaya çıkışına dair tartışmalar yapmayı, iktisat biliminin kendi tarihinden bile uzaklaşmışlardır (Blaug, 2001; Boulding, 1971). Giovanni Arrighi'nin (2001: 107) belirttiği üzere kapitalizm, iktisat biliminin tek konusu olması gerekirken kavram, akademik iktisatçılar tarafından araştırma nesnesi olmaktan çıkarılmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısında özellikle Amerika'daki sosyal bilim pratiği bu durumu oldukça meşru görmüştür.

Amerika'da iktisat özelinde sosyal bilim icrasında bulunan Kirzner, Amerikan sosyal bilim geleneğinin dışında davranmıştır. Çoğu kere kapitalizmi araştırmalarının merkezine taşımış (Kirzner, 1985; Kirzner, 1989; Kirzner, 1990) ve girişimci keşif faaliyetleriyle kapitalist sistemin işleyişini açıklamaya çalışmıştır. Bunu yapmasındaki asıl motivasyonun, ana akım neoklasik mikro iktisatta eksik olan girişimci keşif faaliyetlerini (Kirzner, 1997: 67) uygun bir teorik çerçevede sunmak ve kapitalizme alternatif iddiasındaki teorilerin yetersizliğini vurgulamak olduğu söylenebilir.

Kirzner, McCloskey gibi kapitalizmin ortaya çıkışına ilişkin maddi olmayan bir analiz sunmaz. Kapitalizme dair tarihsel bir anlatı da ortaya koymaz. Yapmaya çalıştığı, bu sistemin işleyişi sırasında açığa çıkan kârın veya kazanıcın neye dayandığının "doğru" bir açıklamasını yapmaktır. Çünkü kapitalizm

kârı önceleyen ve refah üreten bir sistemdir. Kirzner'a göre sistemi ayakta tutan kârın kaynağı, girişimcinin keşif faaliyetleridir.

Alertness ve Girişimci Keşif Teorisi

Kirzner'in girişimci keşif teorisi, birçok işlevi aynı anda görmesi bakımından önemlidir. Bu teori, piyasaların nasıl çalıştığını göstermekle birlikte kapitalizmin adaletsiz işlediğine dair olumsuz yargıların ne kadar "anlamsız" olduğunu tartışır. İlave olarak ana akım iktisadın piyasaların nasıl çalıştığını kavramadaki eksiklerini belirtir (Levent, 2021: 58). Söz konusu teorinin bu işlevleri yerine getirdiği düşünüldüğünde ciddi anlamda tartışılmayı hak eder.

Kirzner (2017), teorisini, Mises ve Hayek'in düşüncelerine dayandırarak açıklar. Ancak Hayek'e nazaran Mises, Kirzner'in düşüncesinde daha baskındır. Ona göre piyasa ekonomisinin itici gücü olan girişimci, mübadele ve üretimde uygun ayarlamaları üretmek için piyasa koşullarındaki değişen şartlar temelinde hareket eder. Hevesli girişimcilerin bitmek bilmeyen kâr arayışı, piyasa sistemini ticaretten ve inovasyondan elde edilen kazançları gerçekleştirmeye yönlendirir. Sürekli kâr arayışı, piyasa sürecinin Misesçi analizinde, piyasaların nasıl işlediğine dair kritik faktördür. Kârlar ve zararlar, yalnızca düzeltme gerektiren tutarsızlıklarla sonuçlanan değişen koşullar nedeniyle işleyen bir piyasa ekonomisinin her zaman mevcut özellikleridir. Piyasa sürecine ilişkin bu Misesçi vizyonun dile getirilmesi, detaylandırılması ve iyileştirilmesi, Kirzner'in bütün kariyerini kuşatmıştır (Boettke, 2014: 234). Bu nedenle Kirzner ve Mises, Avusturya iktisat okulu içinde aynı düşünsel çizgidedir.³ Kirzner ve Mises'in gösterdiği gibi girişimci faaliyetleri piyasaların nasıl çalıştığını anlamak için temel teşkil etmektedir (Butos ve Boettke, 2002: 119).

Kirzner'in girişimci teorisinin anahtarı *alertness* kavramıdır. Bu kavram, girişimcinin fırsatlara karşı gözü açık, uyanık ve tetikte olmasını ifade eder. Kirzner'a göre (1973: 127) girişimcinin asıl karakteri başlangıç koşullarında atıl fırsatları ortaya çıkarma yeteneğidir. Kirzner, fırsat farkındalığına girişimcinin uyanık (*alert*) olduğu bir tür "girişimci öğrenmeyi" öne sürer. Kirzner'a göre uyanıklık (*alertness*), kişinin mevcut ancak şimdiye kadar gözden kaçan fırsatlara karşı açık bir tutum aracılığıyla önceki tamamen bilinmeyen cehaletini keşfetmesine imkân tanır (Butos ve Boettke, 2002: 121).

3 Avusturya iktisat okulu, homojen düşünceler sergileyen iktisatçılardan oluşan bir gelenek değildir. Okulun 20. yüzyılda Misesçi ve Hayekçi olmak üzere iki ayrı damarı içerdiği söylenebilir. Misesçi damar, insan eylemini merkeze alırken Hayekçi damar kültürel evrim çizgisindedir (Salerno, 1992; Vanberg, 2022). Kirzner, her ne kadar Mises ve Hayek'e atıf yaparak girişimci keşif teorisini açıklasa da Kirzner'in girişimci teorisinde Mises'in düşünceleri Hayek'e göre daha ağırlıklıdır.

Tek dönemli durumda, uyanıklık en iyi ihtimalle şimdiye kadar gözden kaçırılan güncel gerçekleri keşfedebilir. Çok dönemli durumda girişimci uyanıklığı, girişimcinin, yaratıcı ve hayal edilebilir eylemin, gelecek piyasa dönemlerinde girilecek işlem türlerini hayati bir şekilde şekillendirebileceğine dair algısını içermelidir (Kirzner, 1999: 10-11). Piyasa sürecinde rekabet ve girişimci kavramları birbirinden ayrılmaz. Bunlar aynı madalyonun iki yüzü gibidir. Girişimci faaliyetleri aslında rekabetçidir. Girişimci piyasa sürecinin doğasının özünde rekabet bulunur. Başka bir deyişle rekabetçi piyasa sürecinin özünde girişimci vardır (Kirzner, 1973: 16-17). Piyasa süreci ya girişimci sıfatını alır ve "girişimci piyasa süreci" adını alır ya da rekabetçi sıfatını alır ve "rekabetçi piyasa süreci" olarak adlandırılır.

Piyasada dengeleyici⁴ bir rol oynayan girişimci, temel işlevini yeni ürünler veya teknolojik açıdan daha verimli üretim yöntemleri sunarak değil, sadece daha önceki hataları fark ederek işlevini yerine getirir. Önceki hataların neden olduğu aynı mal için çoklu fiyat durumunda var olan saf kâr fırsatlarının mevcudiyetini fark eder. Bu nedenle vurgu, daha önceki hataların yarattığı fırsatları dikkatli fark eden kişi olarak girişimci üzerindedir (Kirzner, 1999: 6-7). Bu açıklamalarıyla Kirzner, Mises'in yaklaşımını aynen devam ettirir. Mises'ten aldığı ilhamla şunu ifade eder: Pür girişimci kârının ortaya çıkmasını sağlayan şey, ürünlerin gelecekteki fiyatlarını diğer insanlara göre daha doğru şekilde yargılayan girişimcinin, üretim faktörlerinin bir kısmını veya tamamını, gelecekte görülen fiyatlardan daha aşağısına satın almasıdır. Dolayısıyla, yatırılan sermayenin faizi de dâhil olmak üzere toplam üretim maliyeti, girişimcinin ürün için aldığı fiyatların gerisinde kalır. Bu fark girişimci kârıdır. Kâr, aynı ürünün iki fiyat kümesi arasındaki farktır. Kâr, ürünün fiyatı, üretken hizmetlerin birleşik paketinin toplam fiyatından yüksek olduğunda ortaya çıkar. Kâr, arbitraj kazancının bir şeklidir (Kirzner, 2019: 93).

Saf arbitraj kazancının elde edilmesi, zorunlu olarak bir keşif unsuru içerir. Belirli bir piyasada aynı ürün için iki fiyatın ödendiği durumlarda, tam bir bilgisizlik durumu söz konusudur. Başka bir deyişle daha yüksek fiyatı ödeyen alıcı, satıcının daha düşük fiyata satış yapmak istediğinden habersizdir. Daha düşük fiyat talep eden satıcı, daha yüksek fiyat ödemeye hazırlanan alıcının farkında değildir. Bu arbitraj fırsatını dikkatli bir şekilde fark eden girişimci, bu fırsatın varlığını keşfetmiştir (Kirzner, 2019: 96).

4 Kirzner'in girişimcinin dengeleyici rolü üzerinde durması, Avusturya iktisat okulu içinden de eleştiriler almıştır. Örneğin, Lachmann, Kirzner ile birlikte 1970 sonrası Avusturya iktisat okulunu canlandıran isimlerden biri olmasına rağmen denge fikrine ve neoklasizme mesafeli olduğundan Kirzner'a eleştirel bakmaktadır. 1970 sonrası Avusturya iktisat okulu içindeki Kirzner-Lachmann çatallaşması için bkz. Vaughn, 1992; Vaughn, 1998.

Kirzner, söz konusu girişimci keşif teorisiyle dikkate değer bazı düşünceler üretmiştir. Bunlardan birincisi, girişimcilik fonksiyonu üretici veya yönetici fonksiyonundan keskin bir şekilde ayrılmalıdır. Uygulamada başarılı girişimciler, çoğunlukla yönetici ve üretici olsa da tesadüfen bu iki işlevi tek bir kişide birleştirir. Girişimcilik işlevi, neyin yapılabileceği ve yapılması gerektiğine dair vizyonu ve iç görüşü sağlamaktan ibarettir. Fırsat ortaya çıktığında girişimcilik çalışması yapılır. İkincisi, girişimcilik “maliyetsizdir”. Girişimci keşif eylemi, kişinin maliyetsiz olarak elde edilebilen bir kazancın farkına vardığı eylemdir. Açıkça, saf girişimci kârı, keşfedilen ve maliyetsiz olarak elde edilebilen kazançtır (Kirzner, 2000: 73). “Pahalı” olan bir şey satın alınıp tüketime veya üretime tahsis edilebilir. Satın alınması bir karar ve seçim gerektirir. İktisatçıların genellikle “maliyet” teriminden anladıkları budur. Bir şeyin (fırsat) maliyeti, onu elde etmek için bilinçli olarak vazgeçmeniz gereken şeydir (Lewin, 2002: 206). Üçüncüsü, girişimcilik hataya dayanır. Kâr fırsatı ancak henüz fark edilmemişse mevcuttur. Bir anlamda “piyasadaki boşluğu” yansıtır. Ürünlerin ve kaynakların piyasa değerleri, fark edilmeyen fırsatın değerini yansıtmaz. Kullanılmayan ve fark edilmeyen bir fırsat, tanım gereği piyasa hatasını yansıtır. Sonuncusu, girişimci uyanıklığının piyasada çok önemli bir koordinasyon rolü oynadığı sonucu ortaya çıkar. Çünkü girişimciler fırsatları fark ederek piyasa hatalarının ortadan kaldırılmasına neden olurlar. Hataların ortadan kaldırılması, mevcut ürünlerin üretiminde verimliliğin artırılması ve yeni ürünlerin tanıtılması yoluyla zenginliğin yaratılmasıyla sonuçlanır. Girişimcinin koordinasyon işlevi, fırsatların genellikle seri ve mekânsal olarak tamamlayıcı olması nedeniyle piyasa sürecinin dinamizmini destekler. Ekonomik büyüme, girişimcilik süreci olmadan düşünülemez (Lewin, 2002: 207).

Bunlarla birlikte girişimcilik tasvirine belirsizlik kavramını dâhil eden Kirzner, girişimciliği, gerçek dünya bağlamına yaklaştırarak ve bu bağlamı Mises ile ilişkilendirerek detaylandırır ve geliştirir. Bu bağlamın tanımlayıcı özelliği olarak belirsizliğin varlığı, girişimcinin piyasa dengeleme eğiliminden ayrı düşünülemez. Girişimci faaliyetinin dengeleyici özellikleri tamamen fiyat farklılıklarının algılanmasından ibarettir. Gerçek dünyanın başarılı girişimcileri tarafından sıklıkla sergilenen agresif, yaratıcı veya diğer “Schumpeterci” özellikler, girişimcilik faaliyetinin yönlendirdiği dinamik olan rekabetçi piyasa sürecinde hiçbir analitik rol oynamaz (Kirzner, 1999: 12).

Girişimciye yönelik bu tasvirlerle Kirzner, kendi girişimcisini Schumpeter’in girişimcisinden farklı görür. Kirzner, Schumpeter ile birlikte girişimcinin rolü üzerinde durduklarını belirtir. Ancak kendi anlayışında girişimcinin karakteri rekabetçi ve dengeleyici piyasa sürecini belirtirken Schumpeter’in

girişimcisi ise denge durumunu bozucu ve yıkıcıdır. Schumpeter'in aksine Kirzner'in girişimcisi, başlangıç koşullarındaki dengesizlik durumlarını dengeleyici piyasa rekabetine dönüştürme eğilimindedir (Kirzner, 1999: 5). Schumpeter'in yaklaşımında anti-tröst politikalarının eleştirisi olarak tam rekabet modeli, normatif bir ideal şeklinde ele alınır. Aynı zamanda tam rekabet, test edilmiş teknolojik yenilikle tutarsızdır. Schumpeter'in düşüncesinde sürekli fırtınalı veya dalgalı bir girişimci rolü vardır (Kirzner, 1973: 125-126).

Schumpeter, girişimcinin rolünü yeni şeyler yapmak veya zaten yapılmakta olan şeyleri, yeni bir şekilde oluşturmak şeklinde tanımlar. Bu, inovasyon ya da yeniliktir⁵ (Schumpeter, 1947: 151). Schumpeter, yeni birleşmelerin gerçekleştirilmesine girişim ve yeni birleşmeleri gerçekleştiren kişilerin işlevine ise girişimci denmesini uygun görmüştür. Girişimcinin sıradan özellikleri, "inisiyatif", "otorite" ve "öngörü" olarak sıralanabilir (Schumpeter, [1934] 2008: 74-75). Buna göre Schumpeter için girişimciliğin özü rutinden kopma, mevcut yapıları yıkmaya ve döngüsel denge akışından uzaklaştırma becerisidir (Kirzner, 1999: 7). Schumpeter ([1942] 2022: 154) girişimcinin fonksiyonunu, yeni bir ürün oluşturmaya yönelik denenmemiş bir teknolojik imkânı kullanarak mevcut bir ürünü yeni bir yolla üretmek, bir endüstriyi yeniden organize etmek ve benzeri şeyler yapmak suretiyle üretim sürecinde reform yapmak ya da onu devrimsel bir dönüşüme tabi tutmaktır şeklinde belirtmiştir. Girişimci, kapitalizmin yeniliklerini üreterek ona dinamizm katan kişidir. Kapitalizmin söz konusu dinamizmi, yeni tüketim malları, yeni üretim veya nakliye yöntemleri, yeni pazarlar ile kapitalist işletmenin yarattığı yeni endüstriyel organizasyon şekillerinden gelmektedir. Kapitalizmin dinamizmi ile ilgili bu hayati gerçek "yaratıcı yıkım" sürecidir. Kapitalizmin dayandığı temel budur (Schumpeter, ([1942] 2022: 104-105). Kirzner'a göre Schumpeter söz konusu girişimcisi, dengeyi bozan ve yıkıcı karakteriyle kapitalist sisteme içerden bir dinamizm katsa da aynı zamanda olumsuz bir etkiye sahiptir.

Bu minvalde Kirzner, Schumpeter'den farklı bir girişimci portresi sunar. Sunduğu girişimci portresi, piyasa ekonomisinin temel sürükleyicisiyken aynı zamanda piyasanın kendiliğinden dengeye gelmesini sağlayan koordinasyonu gerçekleştirir ve kazanılmış "meşru" haklar elde eder. Kazanılan

5 İktisat literatüründe Schumpeter ve Kirzner'in dışında girişimcinin rolü üzerine etkili çalışmalar, William J. Baumol'dan gelir. Schumpeter'in aksine Baumol, girişimciye her zaman yenilikçi bir rol atfetmez. Girişimcinin çabalarının yeniden dağıtılabileceği çeşitli roller vardır ve bu rollerden bazıları, geleneksel olarak o kişiye atfedilen yapıcı ve yenilikçi senaryoyu takip etmez. Aslında girişimci bazen ekonomiye zarar veren asalak bir varoluşa bile yol açabilir. Girişimcinin belirli bir zamanda ve yerde nasıl hareket edeceği büyük ölçüde oyunun kurallarına (ekonomideki ödül yapısına) bağlıdır (Baumol, 1990: 894).

meşru haklar, girişimci keşif faaliyetleriyle gelir. Bununla kapitalizmin doğasına içkin olduğu söylenen gelir eşitsizliği “suçlaması” bertaraf olur.

Keşif, Koordinasyon ve Kapitalizm

Piyasa ekonomisi tarafından yönlendirilen topluma adaletsizliği nedeniyle yapılan eleştiriler, özel mülkiyet kurumunun varlığı, gelir eşitsizliği ve fiyat sisteminin olumsuz etkileridir (Kirzner, 2000). Söz konusu eleştirilere ilişkin standart savunma ise iki iddiaya dayanır. Bunlardan birincisi, piyasa ekonomisinin refah üretmesi, diğeri bireysel özgürlükleri genişletmesidir (Sandel, 2022: 25). Kirzner ilgili savunmaları kabul etmekle birlikte kapitalizmin saf girişimci kâr olasılığına yoğunlaşır. Çünkü ona göre kapitalizmin adaletsizliğine ilişkin eleştiriler, kapitalist sistemin doğasını ve işleyiş tarzını yanlış algılamaktadır (Kirzner, 1989: 3). Kirzner, bunları girişimci keşif teorisiyle aşmaya çalışır.

Kirzner’ın keşif teorisine göre saf girişimci kârı, faktör gelirleri için sunulan geleneksel gerekçelere meydan okur. Girişimci keşif yaklaşımı, ne üretken kaynakların harcanmasıyla elde edilen kasıtlı olarak amaçlanan bir sonuç ne de tamamen tesadüfi bir kazanç kategorisini ortaya çıkarır. Kazanç, uyanık keşif yoluyla açığa çıkar ve kavranır (Kirzner, 2000: 72). Klasik dünya tüm olası sürprizleri dışlar. Analitik dünyada tüm alternatiflerle ilgili tüm seçimler bilinmekte ve pür girişimci kârı için herhangi bir boş yer kalmamaktadır. Böyle bir dünyada, kişinin şimdiye kadar aramadığını keşfetme fırsatı olamaz. Keşfedilen kazanç olasılığı, kullanılan analitik çerçeve tarafından dışlanırsa, bundan, dağıtım adaletine ilişkin tüm soruların, belirli bir pastayı nasıl adil bir şekilde paylaşılacağına ilişkin sorulara indirgendiği sonucu çıkar. Pastanın (veya içindekilerin) keşif eylemlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış olabileceğini kabul etmemize izin veren ve bunu gerektiren keşif kavramıdır. Bir keşif eylemi, kasıtlı bir üretim eylemi değildir. Pür şans da değildir. Keşif eylemi, kişinin maliyetsiz olarak elde edilebilen bir kazancın farkına vardığı eylemdir. Açıkça, saf girişimci kârı, keşfedilen ve maliyetsiz olarak elde edilebilen kazanç için ayrılmış boşluğa sığar (Kirzner, 2000: 73).

Bir şey keşfedilince bir şekilde “yaratılmış” olur. Böylece keşfedilen madenin sahipliği elde edilir. Örneğin, deniz kabuğunun keşfiyle onun üzerinde hak sahipliği doğar. Keşfedici, herhangi bir şeyi “yoktan var etmiş” olur. Söz konusu keşif, John Locke’un emeğe dayanan özel mülkiyet teorisine yakındır. Dolayısıyla kapitalist süreçte keşfin önemi ortaya çıkar (Kirzner, 1989: 17). Çünkü keşif eylemi, ardından girişimciye kâr ve hak getirir.

Kirzner'in tezi, saf girişimci kârın cazibesine dayanır. Herhangi bir piyasada sırf cehaletten kaynaklanan bir fiyat farklılığı varsa, bu saf girişimci kârı için bir fırsat teşkil eder. Bu teze göre hiçbir şey yapmadan da kazanılacak bir şey vardır. Bir girişimci, bir malı düşük fiyattan satın alabilir ve daha yüksek fiyattan satarak saf kâr elde edebilir. Aslında bu kârın henüz yakalanamaması da aynı cehaletin bir yansımasıdır (Kirzner, 2017: 857). Fiyat farklılığı keşfin sonucunda ortaya çıkmıştır. Bir nevi kâr, girişimci keşfiyle yaratılmıştır. Keşif, girişimci uyanıklığı ve yaratıcılıkla ilişkilidir.

Bu nedenle girişimci keşif yaklaşımı, keşfi dengesizlik dünyasındaki itici güç olarak görülürken saf kârı, adalet gerekçesiyle savunulabilecek bir kategori olarak kabul eder. Keşif, kaynak harcamadan dünyaya yeni şeyler getiren uyanık/dikkatli eylemle ilgilidir. Kasıtlı üretimden ve saf şansın bir sonucu olarak elde edilenden de farklıdır. Çünkü ikincisi hiçbir insan eylemi gerektirmez. Keşfedilen kazanç, daha önceki olası fiziksel varlığına rağmen, insan bilinci söz konusu olduğunda basitçe "orada olmayan" kazançtır. Onu var eden, girişimci uyanıklıktır. Kişinin gördüğünü kavrama eylemi, yaratıcı bir eylemdir (Kirzner, 2000: 74). Kişinin bu şekilde "yarattığı" üzerinde hak iddiası, onu üreten kaynakların mülkiyetine dayandırılmaz. Böyle kaynaklar daha önce yoktur. Bu kazanç hiçbir şekilde haklı olarak sahip olunan bir ağacın meyvesi de değildir. Kazanç, onu keşfeden kişi tarafından, deyim yerindeyse "yoktan var ederek" yarattığı gerekçesiyle talep edilebilir. Girişimci keşif yaklaşımı, toplum tarafından düşük bir değerde ele alınan kaynakları toplumun daha çok değer verdiği ürünlere dönüştürme fırsatını keşfeden uyanık girişimci tarafından yaratılan artı değeri, yaratılmış kazanç olarak görmemize izin verir. Başarılı girişimcilerin yakaladıkları pasta dilimi, önceden var olan bir pastadan hiç kesilmemiştir, onu kavrama ediminde yaratılmış bir parçadır (Kirzner, 2000: 74).

Genelde iktisadi adalet literatüründe iktisadi kazanç, ya tamamen kasıtlı planların beklenen sonucu olarak ya da pür şansla açıklanır. Ahlâki olarak kazancın girişimcinin dikkati sonucu ortaya çıktığı görülmez. Ancak girişimci keşif yaklaşımına göre açığa çıkarılmış kazanç tamamen ahlâkidir. Bu durum dağıtımcı adalete ilişkin yeni sonuçlar üretir (Kirzner, 1989). Buna göre kapitalizmi, gelir dağılımı adaleti açısından değerlendirmek hatalıdır. Dağıtımcı adalet fikri, kusurludur. Çünkü kapitalist sistemde gelirler, gayri şahsi belirlenir. Gelirler, sayısız piyasa katılımcısının etkileşimleri sonucu ortaya çıkar. Daha sonra dilimlenip dağıtılan bir pastanın tamamı asla yoktur. Bireysel gelirler, varsayılan pastanın büyüklüğü ve bileşiminin belirlendiği süreçle eş zamanlı olarak kazanılır (Kirzner, 1989: 8).

Bu bakımdan iktisadi adalet tartışmalarında piyasa keşif sürecini ve piyasa keşif sürecinde ise salt girişimci kârının oynadığı rolü fark etmek önemlidir. Değişen bir dünyada piyasa katılımcıları tarafından hatalar yapıldıkça, saf kâr fırsatları sürekli olarak ortaya çıkar. Bu fırsatların kaçınılmaz olarak geçici karakteri, girişimcilerin bu pür fiyat farklılıklarını fark etme, kullanma ve sonra ortadan kaldırma yönündeki güçlü piyasa eğiliminden kaynaklanmaktadır. Saf kâr fırsatlarının paradoksu, kesinlikle aynı anda sürekli olarak hem ortaya çıkması hem de kaybolmasıdır. Piyasanın keşif yolunu/prosedürünü oluşturan, saf kâr için fırsatların yaratılması ve yok edilmesinin kesin-tisiz sürecidir (Kirzner, 1982).

Bu kesintisiz süreçte girişimci eylemleri, doğası gereği koordinasyon sağlar. Koordinasyon iktisadi "iyiliğin" ölçütüdür. Buradaki iktisadi iyilik, refahın artması ve özgürlüklerin genişlemesidir. Kapitalist sistem, koordine edici girişimci davranışların sergilendiği iyiliğin yegâne düzenidir (Kirzner, 1998). Ancak Kirzner'in iktisadi iyiliğin kesin bir ölçütü olarak kullanılabileceğini iddia ettiği koordinasyonun başarısız olduğuna dair eleştiriler bulunmaktadır. Örneğin, Daniel B. Klein ve Jason Briggeman'a göre (2010) Kirzner, Hayek'in koordinasyon tartışmalarına sahte göndermelerde bulunmaktadır. Kirzner, Hayek'i, Ronald Coase'u ve bu alandaki çağdaşlarının genel olarak benimsediği koordinasyon anlayışını kabul etmiyor görünmektedir. Nedeni ise Kirzner'in Misesçiliğe bağlılığından kaynaklanmaktadır. Gönüllü kârlı faaliyetin her zaman ve zorunlu olarak koordine edici olduğu iddiasından vazgeçilmesi ve Misesçi bilim imajının bir kenara bırakılmasıyla Kirzner'in kapitalizm savunusu kurtulabilir.

Kirzner'in düşüncesinde Misesçiliğin terk edilmesi mümkün değildir. Çünkü Kirzner'in girişimci teorisini baştan ayağa Mises'in düşünceleri oluşturmaktadır. Kirzner'in girişimci keşif faaliyetlerine dayanan kâr teorisi, tamamen Misesçi'dir. Kapitalizmin iç işleyişini gösterir. Bu sistem mevcut fırsatlara dair girişimci algısını harekete geçirebilecek saf kâr teşvikleri sunar (Kirzner, 1999: 16). Bu nedenle Kirzner, Mises'in düşüncelerini terk ederse kendi düşüncesinden de geriye pek bir şey kalmayacaktır. Üstelik Kirzner'in Mises'in praksiyoloji düşüncelerini tam olarak anlayamadığına ilişkin bir eleştirisi de (Salerno, 1992: 119-120) söz konusudur. Hatta Joseph T. Salerno (1992: 121), Kirzner'in piyasa sürecine ilişkin görüşünün Mises'ten ziyade Hayek'le daha fazla ortak noktası olduğunu belirtir. Aslında Kirzner, Mises ve Hayek'in düşüncelerinin sentezini yapmaya çalışır. Mises'ten girişimci teorisini, Hayek'ten ise sosyal adalet ve bilginin toplumda dağılık bir şekilde var olduğuna ilişkin fikirlerini alır. Hayek'in (1995: 103) sosyal adalete dair fikirlerini

tamamen paylaşır. Dağıtımçı adaleti kusurlu görürken sosyal adaleti anlamsız bulur. Sosyal adaleti kumanda ekonomisiyle yorumlar (Kirzner, 1989: 9).

Çağdaş Avusturya iktisat okulu içinde Hayek ve Mises ayrımı üzerinden yürüyen iç tartışma bir kenara bırakılırsa, Kirzner'in düşünceleri daha iyi anlaşılabilir. Çünkü Kirzner'in düşüncelerini, kapitalizm açısından değerlendirmek bu çalışmanın amaçlarıyla uygundur. Bu bağlamda McCloskey'in Mises'e yönelttiği eleştirinin bir benzeri Kirzner'a yöneltilebilir. McCloskey'e göre (2019) kapitalizmin "dostu" olan Mises bile kapitalizmin ortaya çıkışını yanlış değerlendirmiştir. Tamamen iktisadi vurgularla kapitalizmi açıklamıştır. Kirzner da kapitalizmin ve piyasaların işleyişini tamamen girişimci kârı gibi iktisadi itkilerle ifade etmiştir. Belki de Kirzner'in düşüncesinde eksik olan maddi olmayan fikirlerdir. Üstelik kapitalizmin işleyişindeki tanımlayıcı özelliği, girişimciye ve onun eylemlerinin sonuçlarına dayandırmak, doğrudan sonuçlara dayalı bir kapitalizm savunması yapmaktır (Lewin, 2002: 211). Başka bir deyişle Kirzner'in kapitalizm savunusu sonuçlar üzerine yoğunlaşmaktadır. Girişimci bir değer "yaratıcısıdır" ve dolayısıyla kendi yaratımının meyvelerine "hak sahibidir". Kirzner'in haklar fikrine başvururken savunusunu girişimci eylemin sonuçlarına ilişkin anlayışa sıkı bir şekilde dayandırdığı görülür (Lewin, 2002: 205). Bununla beraber Kirzner, kapitalizm savunusunun bulucu-koruyucu (*finder-keeper*) etik perspektifinden sürdürülmesi gerektiğini düşünür.

Bulucu-Koruyucu Etik, Yetkilendirme ve İktisadi Adalet

Kirzner, dağıtımçı adalet literatürünün büyük çoğunluğunun girişimcinin kârını görmezden geldiğini ve bu nedenle piyasaların nasıl işlediğini anlamadığını iddia eder. Bahsi geçen literatürün en dikkate değer isimlerinden biri olan John Rawls da buna dâhildir. Kirzner'a göre Rawls, neoklasik refah iktisadının piyasalara dönük yaklaşımını benimsediğinden kapitalist piyasa sürecinin esası olan kâr motivasyonlu girişimci faaliyetlerini görmezden gelmiştir. Kapitalizmin işleyişine dair argümanları, 1930'lardaki sosyalist hesaplama tartışmalarındaki Oskar Lange ve Abba P. Lerner'in fikirlere dayanmaktadır. Bu da sosyalizmle uyumlu piyasalar inancıdır (Kirzner, 1989: 65-66). Kirzner için bu yaklaşımıyla Rawls, kapitalizmin işleyişinde kilit rol oynayan girişimci kâr teşvikini kavrayamamış, sosyalizmle uyumlu bir piyasa fikri geliştirmiştir. Kapitalist gelirlerin keşif karakterinin etik imalarını görememiştir.

Benzer şekilde kapitalizmin gelir dağılımı ilkesi, Milton Friedman'ın savunduğu "özgür bir toplumda gelir dağılımını doğrudan haklı çıkaracak etik ilkenin, herkesin kendisinin ve sahip olduğu araçların ürettiği şeye göre olması

gerektiği” şeklindeki görüşle de savunulamaz. Friedman’ın etik ilkesi, pür kapitalizmin etik savunusu olarak hizmet görmez. Çünkü Friedman’ın kapitalist etiğinin karşılaştığı sorun, saf girişimci kârının kazanılması için gerekçe sağlayamamasıdır. Friedman’ın “adalet, sadece kapitalist etik yoluyla yerine getirilir” önermesi kabul edilirse, o zaman kapitalizm altında ekonomik faaliyetin ana itici gücünün toplumun temel etik ilkesini ihlal ettiği de kabul edilmelidir. Ancak kapitalizm, pür girişimci kâr peşinde koşma özgürlüğüne dayanmaktadır. Bu nedenle Friedman’ın etiğinin kapitalizmle pek bir ilgisi yoktur (Kirzner, 2019: 90).

Kirzner’a göre kapitalizmin ahlâki ve adalet savunusu, girişimci keşif teorisiyle paralel olan bulucu-koruyucu (*finder-keeper*) etik ilkeyle sürdürülmelidir. Bulucu-koruyucu etik ilke, Rawls ve Friedman’dan ziyade Robert Nozick’in yetkilendirme teorisine yakındır. Bulucu-koruyucu ilke, piyasa keşif sürecine en uygun etik teoridir.

Bulucu-koruyucu etik, keşifle ilgilidir. Bu görüşe göre, şimdiye kadar “var olmayan” kaynağı keşfeden kişi, bir anlamda, bulduğu şeyin “yaratıcısı” olarak görünmektedir. O halde, bulan kişinin “yarattığı” şeyi koruma hakkına sahip olması doğal hale gelir (Kirzner, 1978: 17-18). Bulucu-koruyucu yaklaşım, sahip olunmayan ya da keşfedilmemiş olduğu için bir kaynağı keşfeden ve onu ilk kavrayan kişiye adil bir unvan verecektir. Bu durumda unvanının adaletinin, saf keşif eyleminin yaratıcı karakterinden kaynaklandığı görülür. Bir keşif eyleminde kaynak, diğerleri için hiçbir zaman var olmadığından mutlaka başkalarına zarar vermez (Kirzner, 1990: 221). Bulucu-koruyucu yaklaşım, sahipsiz nesnenin ilk keşfeden tarafından adil bir şekilde özel mülkiyete dönüşünü iddia eder. Bu, Lockecu özel mülkiyet teorisine yakındır. Keşif ve Lockecu mülkiyetin her ikisi de şimdiye kadar sahip olunmayan nesnelerin doğadan ilk edinimine dayanır. Ancak Kirzner’a göre Lockecu mülkiyetten ziyade Nozick’in yetkilendirme teorisi, kapitalizme ilişkin daha ikna edici bir açıklama getirir (Kirzner, 1989: 100).

Nozick’in yetkilendirme teorisi, üç ilkedен oluşur. Birincisi, bir mülkü adalete uygun şekilde edinmiş biri, onun üzerinde yetki sahibidir. İkincisi, bir mülkü o mülk üzerinde yetki sahibi olan başka birinden transferle ilgili adalet ilkesine uygun şekilde elde eden kişi, o mülk üzerinde yetki sahibidir. Üçüncüsü, birinci ve ikinci ilkelerin uygulamaları hariç, hiç kimse bir mülk üzerinde yetki sahibi değildir (Nozick, 2006: 205). Nozick bu yetkilendirme teorisini, bireysel hakları ve minimal devleti savunmak için geliştirir. Kalkış noktası, kişilerin ayrılığıdır. Buna göre kişiler ahlâk açısından önem taşırlar ve kişilerin sahip oldukları hak ve özgürlükler kamu yararı adına ihlal edilemez

(Brighthouse, 2022: 125). Dağıtımçı adalet fikrine karşı çıkan bu liberteryen itirazın temel iddiası, her kişinin dokunulmaz bir özgürlük hakkına sahip olduğudur (Sandel, 2022: 91). Kirzner (1978: 9), Nozick'in yetkilendirmeye dayanan adalet anlayışını kabul eder. Ancak ona girişimcinin keşif rolünü ekler.

Kirzner'a göre (1989: 101) Nozick'in yetkilendirme teorisi özünde gönüllü piyasa mübadelesine dayanır. Saf kârı mümkün kılan işlemlerde yer alan saf hatanın, ilgili işlemlerin ilk bakışta gönüllülüğünü geçersiz kıldığı düşünülebileceğinden, saf kârın yetkilendirme yaklaşımı kapsamında tamamen savunulabilir olmadığını belirtir (Kirzner, 1990: 222). Yaratılış/keşif yoluyla mülkiyetin, sadece doğadan elde etme yoluyla sahiplikten oldukça farklı olduğu belirtilmelidir. Edinim yoluyla sahiplenme, verili tutulmayan kaynakların önceki arka planına göre gerçekleşir (hiç kimse bunların varlığından haberdar olmasa bile). Edinme aslında bir tür doğadan ilk sahibine "transfer"dır. Öte yandan, yaratma/keşif yoluyla sahiplik hiçbir şekilde devir kavramını içermez. Keşfedici, şimdiye kadar var olmayan kaynakları kendiliğinden üretmiştir ve dolayısıyla bunların doğal sahibi olarak görülmelidir. Bulucu-koruyucu etiğinin benimsenmesi, elbette, olağan (Nozick'in kullandığı) anlamda doğadan kazanım kapsamını dışlamaz. Mars'a ayak basan ilk insanın, Mars'ın "yaratıcısı" olduğunu iddia etmesi pek mümkün değildir. Herkesin varlığından haberdar olduğu, elde tutulmayan bir kaynak üzerinde adil mülkiyetin tesis edilebilmesi için, doğadan adil kazanıma uygun görülen kriterlerin mutlaka takip edilmesi gerekmektedir (Kirzner, 1978: 18).

Nozick'in yetkilendirme teorisi son derece önemli bir çerçeve sunar. Girişimci keşfe ilişkin iç görüşler, bulucu-koruyucu etik ile birleştiğinde, Nozick'in uygulamaya koymaya çalıştığı piyasa sisteminin işleyişi için daha iyi sonuçlar üretir (Kirzner, 1978: 25). Kapitalizm fırsat "yaratır". Ancak bütün iktisadi adalet tartışmaları, genel denge modeli altında yürüdüğünden bunu göremez. Genel denge modeli, gerçek dünyanın ve kapitalist gelirlerin keşif karakterini ihmal eder. Genel denge modeli merkezi planlamaya dayalı bir ekonomi tasavvur ettiğinden kapitalizm gibi fırsat yaratamaz (Kirzner, 1989: 95-96).

Söz konusu tartışmalarla Kirzner'in varmak istediği nokta şudur: Kapitalist sistemin itici gücü olan saf girişimci kârı, piyasada var olan ama şimdiye kadar keşfedilmemiş fırsatlardan kaynaklanır. Girişimci, keşif eylemleriyle piyasada saklı olan ama o güne kadar gün yüzüne çıkmamış fırsatları açığa çıkarır. Girişimcinin kârı da buna dayanır ve bu nedenle de gayet "meşrudur". Girişimci, ilgili eylemleri sırasında, başkalarına zarar vermez. Herhangi bir sömürde veya haksızlıkta bulunmaz. Tüm fırsatlar piyasada sürekli kendiliğinden oluşur. Bu nedenle koruyucu-bulucu etik perspektifinden kapitalizmin

adaletsiz olduğuna ilişkin eleştiriler geçersiz olur. İktisadi adalet tartışmalarının olumsuz gölgesi kaybolur.

Sonuç

Çağdaş Avusturya iktisat okulu içinde neoklasizme yakın bir isim olan Kirzner, neoklasik iktisatta girişimci keşif faaliyetlerinin bulunmamasını eleştirip dengeleyici girişimci teorisiyle Avusturya iktisat okulunu neoklasizme yaklaştırmaya çalışır (Douhan, Eliasson ve Henrekson, 2007: 213). Giriştiği bu rolde temel esin kaynağı ise Mises'tir. Kapitalizmin işleyişindeki pür girişimci kârını, hiçbir iktisatçının ve felsefecinin Mises kadar açıklayamadığını söyler (Kirzner, 1989: 70). Aynı zamanda pür girişimci kârını, iktisadi adalet açısından da savunur.

Kirzner, iktisadi adalet tartışmalarında yer alan kapitalizmle ilgili eleştirilerin kusurlu olduğunu iddia eder. Ona göre bu tartışmalar, piyasa sisteminin nasıl çalıştığını bilmeden yapılan akıl yürütmelerdir. Piyasa sisteminin işleyişi, tamamen “yoktan var edilen” pür girişimci keşif kârına dayanır. İktisadi adalet literatüründe Nozick'in yetkilendirme teorisinin girişimci keşif teorisine en yakın yaklaşım olduğunu belirtir. Ancak bu teorinin de bulucu-koruyucu etik ilke ile desteklenip detaylandırılması gerektiğini ifade eder. Buradan çıkardığı sonuç, kapitalizmde var olan kazançların, girişimci keşif faaliyetlerine dayandığı için “meşru” görülmesi gerektiğidir. Çünkü girişimci keşif faaliyetleri, bir başkasına zarar vermeden elde edilen fırsatlara dayanan kâr “yaratır”. Bunun neticesinde piyasa sistemi çalışır. Piyasa sistemi çalışırken herkese fırsat çıkabilir. Yeter ki girişimciler, diğer insanların yaptığı hatalara karşı dikkatli/uyanık (*alertness*) olsunlar.

Kirzner, 1960'lardan başlayıp günümüze kadar devam eden bütün kariyerini ilgili düşüncelerle sürdürür. 20. yüzyılın ikinci yarısında tecrübe edilen iktisat biliminin içe kapalı teknik ilerleyişi neticesinde kapitalizm tartışmalarından uzak durması, Kirzner'in akademik çalışmalarında görülmez. Aksine iktisadi adalet tartışmalarına değinerek kapitalizmin felsefi eleştirilerini yapan düşünörlere kulak kabartır ve iktisadın içe kapalı dilini, zorlayarak siyaset felsefesinin dağıtımcı adalet tartışmalarına yaklaştırır. Bununla beraber kapitalizm savunusunda, girişimci eylemlerine dayanan kârı vurgulayarak kapitalizmin işleyişine dair önemli iç görüler getirirken kapitalizmi büyük oranda sonuçlar üzerinden analiz eder. Bu durumda da geniş çaplı bir kapitalizm analizi sunamamış olur.

Kaynakça

- Acar, M. (2010), Avusturya İktisadının İktisadî Düşünceye Katkıları Üzerine, *Liberal Düşünce Dergisi*, 15 (59-60): 203-214.
- Arrighi, G. (2001), Braudel, Capitalism, and the New Economic Sociology, *Review*, 24 (1): 107-123.
- Backhouse, R. E. (2010), Austrian Economics and the Mainstream: View From the Boundary, *The Quarterly Journal of Austrian Economics*, 3 (2): 31-43.
- Baumol, W. J. (1990), Entrepreneurship: Productive, Unproductive, and Destructive, *Journal of Political Economy*, 98 (5): 893-921.
- Blaug, M. (2001), No History of Ideas, Please, We're Economists, *Journal of Economic Perspectives*, 15 (1): 145-164.
- Blaug, M. (2003), The Formalist Revolution of the 1950s, *Journal of the History of Economic Thought*, 25 (2): 145-156.
- Boettke, P. J. (2014), Entrepreneurship, and the Entrepreneurial Market Process: Israel M. Kirzner and the Two Levels of Analysis in Spontaneous Order Studies, *Review of Austrian Economics*, 27: 233-247.
- Boettke, P. J. (2022), Menger and Contemporary Austrian Economics: Knowledge, Institutions and Liberalism, *The European Journal of the History of Economic Thought*, 29 (5): 788-800.
- Boettke, P. J., C. J. Coyne ve P. Newman (2016), The History of A Tradition: Austrian Economics from 1871 to 2016, *Research in the History of Economic Thought and Methodology*, 34A: 199-243.
- Boulding, K. E. (1971), After Samuelson, Who Needs Adam Smith?, *History of Political Economy*, 3: 225-237.
- Brighouse, H. (2022), *Adalet Teorileri: Çağdaş Bir Tartışma* (çev. İsmail Yılmaz), Ankara: Fol Kitap.
- Burczak, T. (2002), A Critique of Kirzner's Finders-Keepers Defense of Profit, *The Review of Austrian Economics*, 15 (1): 75-90.
- Butos, W. N. ve P. J. Boettke (2002), Kirznerian Entrepreneurship and The Economics of Science, *Journal des Economistes et des Etudes Humaines*, 12 (1): 119-130.
- Colander, D., R. P. F. Holt ve J. B. Rosser (2004), The Changing Face of Mainstream Economics, *Review of Political Economy*, 16(4): 485-499.
- Dequech, D. (2007), Neoclassical, Mainstream, Orthodox, and Heterodox Economics, *Journal of Post Keynesian Economics*, 30 (2): 279-302.
- Douhan, R., G. Eliasson ve M. Henrekson (2007), Israel M. Kirzner: An Outstanding Austrian Contributor to the Economics of Entrepreneurship, *Small Business Economics*, 29 (1/2): 213-223.
- Hayek, F. A. (1995), *Kanun, Yasama Faaliyeti ve Özgürlük: Sosyal Adalet Serabı* (çev. Mustafa Erdoğan), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hodgson, G. M. (2021), Debating the Future of Heterodox Economics, *Journal of Economic Issues*, 55 (3): 603-614.
- Kirzner, I. M. (1973), *Competition and Entrepreneurship*, Chicago: The University of Chicago Press.

- Kirzner, I. M. (1978), Entrepreneurship, Entitlement, and Economic Justice, *Eastern Economic Journal*, 4 (1): 9-25.
- Kirzner, I. M. (1982), Competition, Regulation, and the Market Process: An "Austrian" Perspective, *Cato Institute Policy Analysis*, 18: 1-7.
- Kirzner, I. M. (1985), *Discovery and the Capitalist Process*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Kirzner, I. M. (1989), *Discovery, Capitalism and Distribute Justice*, Oxford: Basil Blackwell.
- Kirzner, I. M. (1990), Discovery, Private Property and the Theory of Justice in Capitalist Society, *Journal des Economistes et des Etudes Humaines*, 1 (3): 209-224.
- Kirzner, I. M. (1997), Entrepreneurial Discovery and the Competitive Market Process: An Austrian Approach, *Journal of Economic Literature*, 35 (1): 60-85.
- Kirzner, I. M. (1998), Coordination as a Criterion for Economic "Goodness", *Constitutional Political Economy*, 9: 289-301.
- Kirzner, I. M. (1999), Creativity and/or Alertness: A Reconsideration of the Schumpeterian Entrepreneur, *Review of Austrian Economics*, 11: 5-17.
- Kirzner, I. M. (2000), *How Markets Work: Disequilibrium, Entrepreneurship and Discovery*, London: Published by The Institute of Economic Affairs, Second Impression.
- Kirzner, I. M. (2017), The Entrepreneurial Market Process: An Exposition, *Southern Economic Journal*, 83 (4): 855-868.
- Kirzner, I. M. (2019), The Ethics of Pure Entrepreneurship: An Austrian Economics Perspective, *Review of Austrian Economics*, 32: 89-99.
- Klein, D. B. ve J. Briggeman (2010), Israel Kirzner on Coordination and Discovery, *The Journal of Private Enterprise*, 25 (2): 1-53.
- Levent, A. (2020), Ana Akım İktisat ve Kapitalizm İlişkisi: Eleştirel Bir Giriş, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (2): 483-492
- Levent, A. (2021), Piyasa, Sosyal Düzen ve Kapitalizmin Koordinasyon Problemi, *Sosyoloji Divanı*, 9 (18): 51-69.
- Lewin, P. (2002), Entrepreneurship and the Defense of Capitalism: An Examination of the Work of Israel Kirzner, *Journal des Economistes et des Etudes Humaines*, 12 (2): 203-212.
- McCloskey, D. N. (2013), Why Economics Cannot Explain the Modern World, *Economic Record*, 89: 8-22.
- McCloskey, D. N. (2019), *Why Liberalism Works: How True Liberal Values Produce a Freer, More Equal, Prosperous World for All*, New Haven and London: Yale University Press.
- Mises, L. V. (2008), İnsan Eylemi (çev. İsmail Aktar), Ankara: Liberte Yayınları.
- Nozick, R. (2006), *Anarşi, Devlet ve Ütopya* (çev. Alişan Oktay), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı.
- Ramoglou, S. (2021), Why Do Disequilibria Exist? An Ontological Study of Kirznerian Economics, *Cambridge Journal of Economics*, 45: 833-856
- Salerno, J. T. (1992), Mises and Hayek Dehomogenized, *The Review of Austrian Economics*, 6 (2): 113-146.
- Salerno, J. T. (2010), Menger's Causal-Realist Analysis in Modern Economics, *The Review of Austrian Economics*, 23: 1-16.

- Sandel, M. J. (2022), *Adalet: Yapılması Gereken Doğru Şey Nedir?* (çev. Mehmet Kocaoğlu), Ankara: Felix Kitap, 10. Baskı.
- Schumpeter, J. A. ([1934] 2008), *The Theory of Economic Development*, New Brunswick: Transaction Publishers.
- Schumpeter, J. A. ([1942] 2022), *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi* (çev. Mustafa Acar), Ankara: Serbest Kitaplar.
- Schumpeter, J. A. (1947), The Creative Response in Economic History, *The Journal of Economic History*, 7 (2): 149-159.
- Solow, R. M. (1997), How Did Economics Get That Way and What Way Did It Get?, *Daedalus*, 126 (1): 39-58.
- Vanberg, V. J. (2022), Carl Menger, F. A. Hayek and the Evolutionary Strand in Austrian Economics, *The Review of Austrian Economics*, 35: 481-515.
- Vaughn, K. I. (1992), The Problem of Order in Austrian Economics: Kirzner vs. Lachmann, *Review of Political Economy*, 4 (3): 251-274.
- Vaughn, K. I. (1994), *Austrian Economics in America: The Migration of A Tradition*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Yılmaz, F. (2001/2002), İktisatta 'Politik'in Doğası, *Doğu Batı*, 4 (17): 87-103.